

Oslo 23. mai 2017

Klima- og miljøminister Vidar Helgesen

INNSPILL TIL REGJERINGENS ARBEID MED STORTINGSMELDING OM NY AVFALLSPOLITIKK OG SIRKULÆR ØKONOMI

Naturvernforbundet har store forventninger til den kommende stortingsmeldingen og ser frem til en plan for hvordan Norge skal gå fra en i hovedsak lineær økonomi og over til en sirkulær økonomi. Stortingsmeldingen må inneholde klare mål for hvor stor del av økonomien som skal være sirkulær innen 2025 og 2030.

Innledning og hovedbudskap

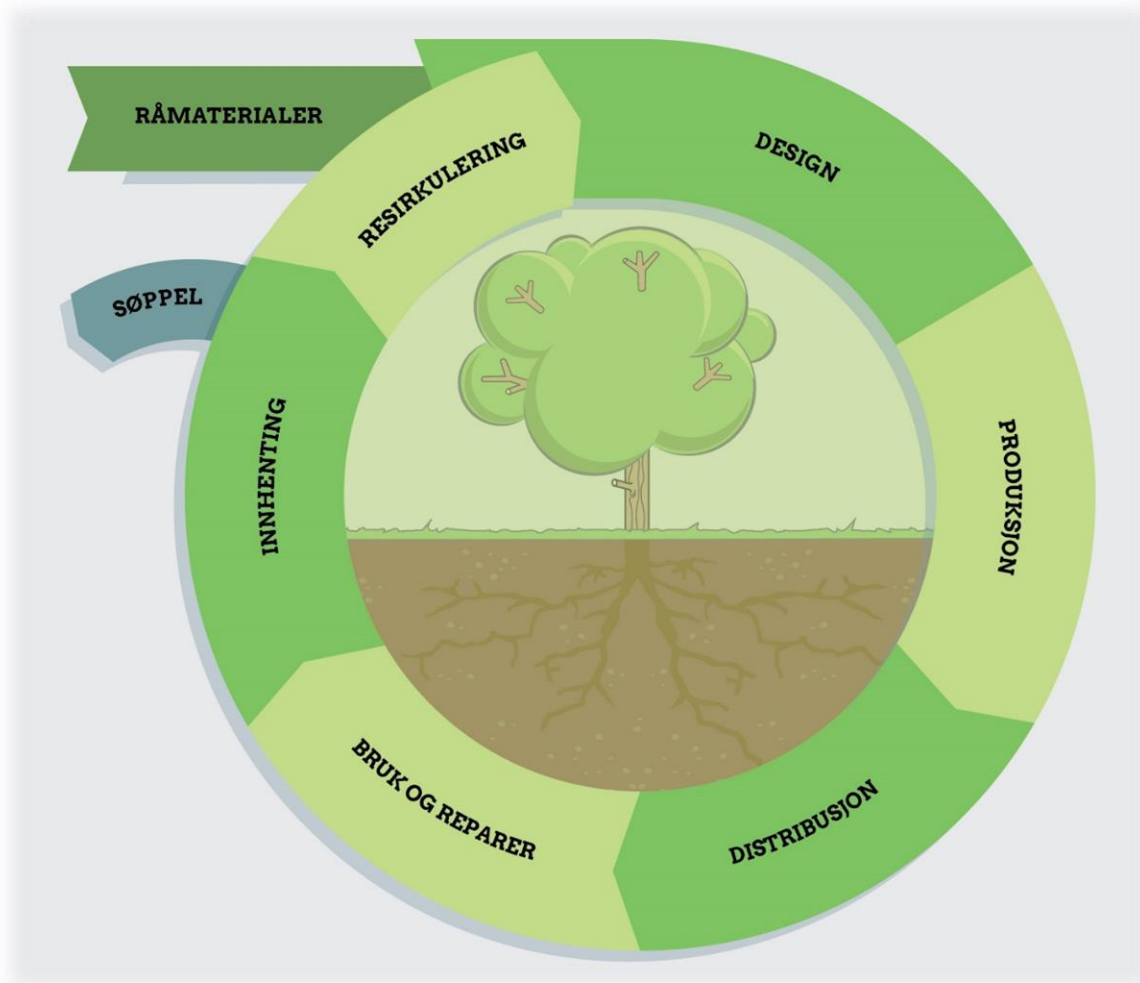
Vi viser til våre innspill på innspillmøte om avfallspolitikk og sirkulær økonomi 13. september 2016 og innspillmøte om marin forsøpling 7. november 2016 samt tilsendte uttalelse om plast 15.mai 2017. Vi sender med dette våre innspill til arbeidet med stortingsmeldingen om ny avfallspolitikk og sirkulær økonomi.

Naturvernforbundet har nå snart 24 000 medlemmer og vokser med nærmere 1000 medlemmer i året. Med om lag 100 fylkes- og lokallag over hele landet er vi en viktig aktør både nasjonalt og lokalt som arbeider med forbruk, avfall og forurensing. Vi har hundrevis av engasjerte frivillige som rydder søppel både langs kysten og andre steder, og vi har en rekke arrangementer slik som «re-start» og fiksemarkeder, klesbyttedag og en egen kampanje for reparasjoner og vedlikehold som heter www.tavarepaedetduhar.no.

Vårt materielle forbruk forårsaker store miljøproblemer globalt, som klimagassutslipp, lokal forurensing, helseproblemer, tapping av knappe ressurser – og også forsøpling, som har fått et økende fokus. Gjennom forbruk av varer som importeres, er vi indirekte ansvarlige for klimagassutslipp og miljøproblemer som oppstår i andre land, der virkemidlene mot miljøskader kan være svakere enn her hjemme. Dette må resultere i at vi endrer og reduserer vårt forbruk.

Sirkulær økonomi er mer enn kun avfallspolitikk. Det er viktig å innrette politikken slik at vi fremmer bedre ressurseffektivisering av forbruket, i både design, produksjon, bruk og ombruk. Dagens økonomi er svært lineær, som betyr at fossile og ikke fornybare ressurser utvinnes i et økende tempo, inngår i et kretsløp der produkter har kort levetid og raskt blir til avfall eller i beste fall går til gjenvinning.

Sirkulær økonomi er en økonomi som bidrar til at ressurser forblir i økonomien lengst mulig, også etter at et produkt ikke lenger brukes til sitt opprinnelige formål. Dette til forskjell fra den mere lineære «bruk og kast»-økonomien, som forutsetter at ressursene er ubegrensede og lett håndterbare som avfall. Sirkulær økonomi betyr i realiteten at avfall som konsept forsvinner. Avfall ses på som en ressurs/råvare, og produkter designes slik at materialene kan gjenvinnes. (Definisjon: Per Hjalmar Svae, BI.)

En sirkulær økonomi er et økonomisk system der produkter og tjenester handles i lukkede looper eller «sykluser». En sirkulær økonomi karakteriseres som en økonomi som er basert på at alle produkter, deler og materialer skal beholde så mye verdi som mulig. Dette innebærer at målet skal være å skape et system som muliggjør lang levetid, vedlikehold, reparasjoner, optimal gjenbruk, oppgraderinger og til slutt gjenvinning av produkter og materialer. (Basert på definisjonen av Kraaijenhagen, Van Oppen & Bocken. 2016, Ellen MacArthur Foundation, 2016.)

EU har en ambisjon om at den sirkulære økonomien skal styrke EUs globale konkurransekraft, skape økonomisk vekst og generere nye arbeidsplasser. Vi håper regjeringen vil sette tydelige og ambisiøse mål for overgangen til en norsk, sirkulær økonomi. For å oppnå nødvendig omstilling rask trenger vi klare mål som tallfester hvor mye Norge skal redusere forbruket per innbygger. Det må være tiltak som stimulerer til kjøp av produkter med lang levetid, vedlikehold og oppgradering av produkter, reparasjoner, lån eller leie framfor å kjøpe samt salg og kjøp av brukte produkter.

Stortingsmeldingen må sette en plan for innsamling og publisering av data, slik at vi har en status for hvor Norge ligger i overgangen fra en lineær til en sirkulær økonomi. Det må videre settes klare mål for:

- hvor stor del av økonomien som skal være sirkulær innen 2025 og 2030
- lengre levetid på produkter
- økt gjenbruk
- økt gjenvinning
- redusert forbrenning og minimal deponering

For å innfri mål trengs det virkemidler. Grønn skattekommisjon har pekt på flere virkemidler som vil være nødvendige, men det vil også være behov for andre. Vi vil peke på noen konkrete forslag:

- krav om livssyklusanalyser på alle produkter
- strengere krav til utsortering av både husholdnings- og næringsavfall
- høye avgifter på engangsemballasje, gruveavfall, oppdrettsavfall osv.
- forbud mot uttak av torv
- forbud mot matkasting
- forbud mot sjødeponi
- forbud mot engangsartikler av plast
- lengre reklamasjonstid
- reparasjoner får nullsats i merverdiavgiftssystemet
- alle kommuner må som del av den lovpålagte husholdningsrenovasjon legge til rette for reparasjon og gjenvinning
- høyere flaskepant og felles nordisk panteordning
- flere og bedre panteordninger

Forbruk og fotavtrykk

Det må være et mål at norsk forbruk, målt i vårt globale fotavtrykk, reduseres kraftig de neste ti årene. Det er i dag ikke god nok statistikk over det norske forbrukets globale fotavtrykk, og vi ønsker at stortingsmeldingen forplikter regjeringen til å legge fram en årlig statistikk som viser det norske forbrukets globale fotavtrykk. Videre bør det komme tallfestede mål om økt gjenbruk og økt gjenvinning.

Det er utviklet foreløpige indikatorer for å beregne i hvor stor grad et lands økonomi er sirkulær, og det er naturlig at stortingsmeldingen både gir en status for hvor lineær/sirkulær dagens norske økonomi er, samt at det settes et mål om hvor mye av økonomien som skal være sirkulær innen 2025 og 2050.

Vi støtter også innspillene fra avfalls- og gjenvinningsbransjens veikart for sirkulær økonomi, der bransjen bl.a. skriver:

Det anbefales at det lages en tydelig nasjonal strategi for ressurseffektivitet, som inkluderer mål for avfallsreduksjon, gjenbruk og materialgjenvinning samt tydelige rammevilkår for aktørene. Strategien må ta utgangspunkt i EUs forslag til handlingsplan for den sirkulære økonomien, men må i tillegg til husholdningsavfall inkludere næringsavfall og biprodukter fra industriell produksjon og havbruk.

Vedlikehold og reparasjon

Produkter som vedlikeholdes godt, varer lenger, og den mest miljøvennlige løsningen vil svært ofte være å reparere det eksisterende produktet. Likevel kan det være mer kostnadseffektivt å kjøpe nytt framfor å ordne med reparasjon, fordi det kan være tidkrevende å finne reparatør, og det kan koste mer enn å kjøpe et billig, nytt produkt. Regelverket om offentlige anskaffelser må ta høyde for at innkjøp i stor grad bør være innkjøp av tjenester for å reparere og vedlikeholde framfor å kjøpe nytt.

Kjøp av brukte produkter

For å redusere miljøbelastningen ved innkjøp er det en svært god løsning å kjøpe brukte produkter. Men regelverket er i dag en hindring for at offentlige innkjøpere kan bruke tjenester som f.eks. www.finn.no og www.leieting.no for å få tak i produkter og tjenester som trengs. Det må gis veiledning til offentlige innkjøpere om hvordan en kan skaffe kvittering og ordne med transport når en kjøper brukte produkter eller låner eller leier produkter.

Lengre reklamasjonstid

Gjennom forbrukerkjøpsloven og kjøpsloven har forbrukere reklamasjonsrett fra to til fem år, avhengig av hvor lenge varen er ment å vare. For mange produkter, eksempelvis småelektronikk, er det kun to år. At elektroniske produkter som er svært ressurskrevende å produsere, ikke er ment å vare lenger enn to år, er i seg selv et problem. Om vi stiller strengere krav til produsentene ved å høyne reklamasjonstiden på produkter, vil det bli mindre lønnsomt å lage produkter med planlagt foreldelse hvor livsløpet med vilje er forkortet. Vi foreslår at reklamasjonsretten for alle varer forlenges til minimum fem år. Produkter som i dag har reklamasjonsrett på fem år, men har forutsetninger å vare lenger, må økes deretter.

Merverdiavgift med nullsats på reparasjoner

Produkter som allerede har blitt solgt med merverdiavgift, som forbrukere i ettertid ønsker å vedlikeholde og reparere, bør ikke belastes med merverdiavgift igjen når de blir reparert. I Sverige er nå merverdiavgiften redusert fra 25 til 12 prosent på reparasjon av sykler, sko, lærvarer, klær og håndklær. I Norge ønsker vi at reparasjon av utvalgte produktgrupper (tekstiler, møbler, elektronikk og utslippsfrie transportmiddel) skal ha en merverdiavgift med nullsats, slik at det blir mer lønnsomt å reparere framfor å kjøpe nytt.

Avfall, forbrenning, deponi

Redusert avfallsforbrenning

Avfallsproduksjon har økt i takt med økende velstand. Dessverre går om lag 40 prosent av avfallet til forbrenning, og graden er for mange typer avfall altfor lav. Et mål om at mengden avfall som går til forbrenning, minst halveres innen 2027, bør lanseres. Mindre avfall og mer ombruk og gjenvinning må prioriteres framfor forbrenning.

Påbud om sortering av matavfall og plastavfall og forbud mot matkasting

Miljødirektoratet anbefaler at både kommuner og næringsdrivende, inkludert dagligvarebutikker, bør pålegges å sortere ut matavfall og plastavfall. Naturvernforbundet støtter dette og mener et slikt påbud kan innføres allerede fra 2018. Vi støtter også en matkastelov som pålegger butikker og matprodusenter å gi bort spiselig mat de ikke får solgt, i stedet for å kaste den.

Forbud mot uttak, salg og bruk av torv

Stortinget har vedtatt utfasing av torv, og stortingsmeldingen må forsterke dette ved å varsle at det kommer et forbud mot uttak og salg av torv. Kompost er et godt alternativ til torv og representerer en ny mulighet for alle produsenter av kompost, dyrkingsmedier og jordblandinger hvor kompost inngår. Påbud om innsamling og kompostering av hageavfall, også fra næringslivet og offentlige virksomheter, bør vurderes.

Avgifter på gruveavfall og oppdrettsavfall

Det må innføres et avgiftssystem som kan bidra til å redusere det store avfallsproblemet i bergindustrien og de store arealinngrepene. Avgiftene må utformes slik at de både fremmer

driftsformer som gir lite avfall til ytre deponi og alternativ bruk av overskuddsmassene. Dette vil kunne gi både mindre naturinngrep/miljø-belastning, mindre klimagassutslipp og god utnytting av gruvemassene. Polen praktiserer i dag en deponiavgift på 30 kroner/tonn enkel masse og 100 kroner/tonn for masse fra kobbergruver. Storbritannia praktiserer avgift på bruk av «jomfruelige masser» fra steinbrudd og grustak i bygg og anlegg, mens det er avgiftsfritt å bruke overskuddsmasser fra gruvedrift. Utslipp av gruveavfall i sjø, inkludert sjødeponi, må forbys.

Enorme mengder med næringsrikt slam slippes årlig ut fra norske oppdrettsanlegg. Dette er ressurser som kan gjenvinnes til f.eks. gjødsel. Det bør innføres en avgift på utslipp av slikt avfall, slik at innsamling og gjenbruk lønner seg. På sikt bør utslipp av oppdrettsavfall i sjø forbys.

Alle kommuner som del av den lovpålagte husholdningsrenovasjon skal legge til rette for reparasjon og gjenvinning

Det er ønskelig at kommuner tilrettelegger for reparasjon og gjenvinning når de henter avfall fra boliger, hytter og returpunkter. Dette kan f.eks. gjennomføres ved at kommunene (1) utvider ombrukskapasiteten på alle kommunens minigjenbruksstasjoner, (2) forhindrer at brukbare gjenstander og materialer blir kategorisert som avfall, (3) gir informasjon til innbyggerne om hvor de kan levere eller finne ting til ombruk, (4) arrangerer reparasjonsmarkeder på gjenbruksstasjonene, og (5) oppretter en materialbank for brukbare byggematerialer som f.eks. isopor, treverk, papp, metall og plast.

Krav om at alle kommuner må kartlegge villfyllinger og følge opp med anmeldelser og opprydding

Dessverre finnes det fortsatt et stort antall såkalte villfyllinger rundt om i landet, der det ulovlig er samlet opp store mengder avfall som potensielt utgjør en forurensingsfare, samt at de ofte kan være til fare for dyr og mennesker som ferdes i området. Naturvernforbundet i Buskerud og Oppland har gjort store kartleggingsprosjekter tidligere og dokumentert at utfordringen med villfyllinger er langt større enn antatt. Stortingsmeldingen bør løfte fram kommunenes ansvar for å kartlegge slike villfyllinger og sørge for at de blir anmeldt og ryddet opp.

Tiltak mot plastforurensningen og strategi for å redusere plastforbruket

Plastforbruket i verden øker kraftig og i takt med forbruksvekst. Tilgangen på billig olje og gass har medført et stort volum av plastproduksjon, som har utkonkurrert mange andre materialer.

En rapport for OECD har nylig anslått at omkring en tredel av all plasten som brukes i verden, «lekker» ut av materialkretsløpet og aldri når avfallsplasser eller gjenvinning.¹ Det ender i naturen, der det har lang oppholdstid, hopper seg opp, fragmenteres i små-biter (mikroplast) og sprer seg i næringskjeder og økosystem. Mye av dette ender i havet.

Får denne trenden fortsette, kan det snart bli mer plast enn fisk i havet. Vi trenger tydelige politiske virkemidler som gjør at plastforbruket reduseres kraftig, og at forsøplingen av plast i naturen blir borte. Dette gjelder både bioplast og fossil plast.

Det er mange steder langs kysten der plast har samlet seg opp gjennom årtier, og hvor det aldri har vært ryddet. Plasten lekker ut miljøgifter og utgjør en konstant fare for fugl, fisk og pattedyr. Naturvernforbundet mener plastforurensning langs kysten må få samme status

¹ <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/publications/new-plastics-economy-catalysing-action>

som akutt forurensning, og at kyst- og miljømyndighetene snarest må igangsette en kartleggings- og oppryddingsaksjon langs hele kysten. Vikar og kystområder som er særlig utsatt, må identifiseres og prioriteres for opprydding. Den frivillige innsatsen må være en viktig del av det statlige arbeidet.

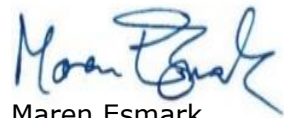
Midler til opprydding og frivillig innsats må økes. Bidrag fra stat, kommune og næringsliv må koordineres og forenkles slik at f.eks. innsamlet søppel lett og kostnadsfritt blir fraktet vekk etter opprydding.

Vi forventer at regjeringen i stortingsmeldingen om avfall og sirkulærøkonomi kommer med forslag som gjør Norge til en leder i kampen mot plastforsøpling og unødig overforbruk. Da er det nødvendig også å se på det økende forbruket av plast. Følgende tiltak bør vurderes:

- Utfasing og forbud mot spesielt forsøplende engangsemballasje fra dagligvarer
Det bør gjøres en vurdering av hvilke typer engangsemballasje som ved normal bruk gir høyest risiko for plastforsøpling, og om substitusjonsplikten kan gjøres gjeldende for disse. Papir, kartong og trevirke kan i mange tilfeller erstatte en del av den vanligste husholdningsplasten. Det er også viktig å vurdere tilfeller der bruk av emballasje kan være unødvendig i utgangspunktet, slik at total ressursbruk reduseres.
- Høy miljøavgift på bruk av plast
I dag er mange produkter laget av plast fordi det er billig og er godt egnet materiale. For å vri teknologiutviklingen mot fornybare og mer miljøvennlige løsninger bør det innføres en høy avgift på bruk av jomfruelig plast. Det bør også innføres høy avgift på plast som ikke kan resirkuleres.
- Påbud om sortering av plastavfall
Naturvernforbundet ønsker at både kommuner og næringsdrivende, inkludert dagligvarebutikker, pålegges å kildesortere alt avfall, inkludert plastavfall. Dette er også en anbefaling Miljødirektoratet har kommet med.
- Øke panten på flasker
Naturvernforbundet mener at det er på tide å øke panten på tomgods. Hvert år kaster nordmenn mange millioner flasker og bokser i restavfallet eller naturen. Optimal bruk av ressursene hadde vært å lage ny plast og aluminium av alt dette tomgodset. Naturvernforbundet oppfordrer regjeringen til å indeksregulere panten jevnlig og nå heve panten fra 1 krone til 5 kroner per pantbar liten enhet og det doble for store. Langt flere flasker bør komme inn under panteordningen. Det bør vurderes å betale ut pant også til plastflasker det i dag ikke er pant på.
- Felles nordisk og europeisk pantesystem
Naturvernforbundet vil ha en felles nordisk og om mulig europeisk pantesystem. Nordisk råd har ved flere anledninger sett på muligheten for et felles nordisk pantesystem, og vi håper at dette nå blir en realitet, der panten utbetales i det landet der boksen eller flasken blir pantet, uavhengig av hvor den er kjøpt.
- Pant på alle typer plastemballasje
Det bør innføres pant på flere typer emballasje. En ordning med pant eller bransjereturansvar på vanlige typer hard engangsemballasje av plast som f.eks. plantebrett, plastpotter, spylervæskedunker og malingsspann bør innføres så raskt som mulig. Dette er produkter som kjøpes inn i stort kvanta hvert år – og som dessverre ofte havner i vanlig avfall eller i naturen.

- Økt forskning på nye, miljøvennlige materialer som kan erstatte plast

Med vennlig hilsen
Naturvernforbundet

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Maren Esmark', written in a cursive style.

Maren Esmark
generalsekretær